

**“БЎЛАЖАК ИҚТИСОДЧИЛАРДА КАСБИЙ ЙЎНАЛТИРИЛГАН
МУЛОҚОТ КОМПЕТЕНЦИЯСИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ МЕХАНИЗМИ
(ИНГЛИЗ ТИЛИНИ ЎРГАНИШ ЖАРАЁНИДА)”**

Турсунова Умидахон Агзамовна

Инглиз тили кафедраси катта ўқитувчиси,

Тошкент давлат иқтисодийёт университети

АННОТАЦИЯ

Мазкур мақолада бўлажак иқтисодчиларда касбий компетентликни шакллантириш ва унинг мазмун-моҳияти, таянч компетенциялар уларнинг касбий фаолиятга тайёрлашдаги ўрни ва аҳамияти, фанлараро алоқалар орқали талабаларнинг умумкасбий ва ихтисослик фанлардан билим, кўникма ва малакаларини шакллантириш, педагогик ва техник билимлар асосида талабаларнинг касбий компетентлигини ривожлантириш механизми ҳамда унга интегратив-дифференциал ёндашув каби масалалар ёритиб берилган.

***Таянч сўз ва иборалар:** бўлажак иқтисодчилар, касб таълими, компетенция, компетентлик, касбий компетентлик, фанлараро интеграция.*

ABSTRACT

This article discusses the formation and content of professional competencies in future economists, the role and importance of basic competencies in their preparation for professional activities, the mechanism for the formation of knowledge, skills and abilities of students in general education and special disciplines through interdisciplinary communications, the mechanism of pedagogical and technical knowledge, highlights issues such as the integrative-differential approach.

***Keywords:** future economists, professional education, competence, competence, professional competence, interdisciplinary integration.*

КИРИШ

Бўлажак иқтисодчиларда касб таълими мазмунини янгилашнинг концептуал қоидаларидан бири компетентлик нуқтаи назаридан ёндашув ҳисобланади. Уни амалда жорий этиш эса таълим мазмуни, метод ва технологиясига янгича ёндашишга олиб келади. Таълим мазмунини янгилашнинг асосий бирликларидан бири компетентлик тушунчасидир. У шахснинг интегратив хусусиятини, бошқача айтганда, бўлажак мутахассиснинг шахсий сифатлари – билими, кўникмалари, амалий тажрибаси, қобилиятлари,

қадрият йўналишларини ифода этади. Компетентлик шахнинг касбий фаолиятга тайёргарлигини таъминлайди ва кучайтиради .

Хорижий тилларни ўқитишда интеграция ва дифференциациянинг ўзаро таъсири исботланган бўлиб, у касб-хунар таълимини тартибга солиш, иерархик модель куриш учун зарур шарт-шароитлар яратиш имкониятини беради. Замонавий жамиятда у мамлакатларнинг ривожланиш даражасини нафақат унинг техник ҳолати, балки олий таълим муассасаларида тайёрланаётган мутахассислар касбий компетентлигини ҳам белгилайди. Таълим тизимини модернизациялаш, касб таълими тизимида юзага келадиган ўзгаришлар таълим муассасаси ходимларининг касбий компетентлигини ривожлантириш учун зарурият туғдиради. Ҳозирги вақтда олий касбий таълимнинг давлат таълим стандартлари жорий этилиб, бўлажак касб таълими ўқитувчиларини тайёрлаш сифатини оширишга қаратилган таълим мазмуни ва технологиясида инновациялар кенг жорий этилмоқда.

МУҲОКАМА ВА НАТИЖАЛАР

Инглизча “competence” тушунчаси луғавий жиҳатдан бевосита “қобилият” маъносини ифодалайди. Мазмунан эса “фаолиятда назарий билимлардан самарали фойдаланиш, юқори даражадаги касбий малака, маҳорат ва иқтидорни намоён эта олиш” маъносини англатади. “Компетентлик” тушунчаси таълим соҳасига психологик изланишлар натижасида кириб келган. Шу сабабли компетентлик “ноанъанавий вазиятлар, қутилмаган ҳолларда мутахассиснинг ўзини қандай тутиши, мулоқотга киришиши, рақиблар билан ўзаро муносабатларда янги йўл тутиши, ноаниқ вазифаларни бажаришда, зиддиятларга тўла маълумотлардан фойдаланишда, изчил ривожланиб боровчи ва мураккаб жараёнларда ҳаракатланиш режасига эгалик”ни англатади .

Давлат таълим стандартида касбий ва умумий компетенциялар, яъни, битирувчилар эгаллаши лозим бўлган билим, кўникма ва малакалар белгилаб қўйилган. Уларга асосий касбий таълим дастурларини ишлаб чиқишда интегратив ёндашув орқали эришиш мумкин. Дастурнинг вариатив қисми таълим муассасасининг, минтақанинг ўзига хослигини, ҳудуддаги иш берувчиларнинг аниқ касбий компетенцияларни эгаллаган мутахассисларга бўлган эҳтиёжини акс эттириш имконини беради. Бизнинг назаримизда, айнан интегратив таълим (таълим интеграцияси) бўлажак мутахассисларнинг касбий компетентлиги шаклланиши жараёни ва келгусидаги касбий фаолияти учун муҳим аҳамият касб этади. Замонавий меҳнат бозори, бугун таълим сифатига ошаётган талабларни тақдим этиб, бўлажак касб таълими ўқитувчиларининг

касбий компетентлиги ва касбий тайёргарлиги, ўз навбатида олий таълим муассасалари, шу жумладан техник олий таълим муассасаларининг “Касб таълими” йўналиши битирувчилари ўртасида рақобат кучайишига олиб келади. Агар мутахассиснинг дастлабки малакаси фақат иш ўринларига мувофиқлиги ва тор ахборотни эгаллашни назарда тутса, “компетентлик” нафақат умумий турдаги, балки, хусусан кенг соҳада билимларни ўзлаштиришни талаб қилади. Мутахассиснинг ўз кўникмаларини муваффақиятли амалга оширишда тайёргарлиги ва қобилиятлиги, ўзининг фаолияти самарадорлиги ва сифатини яхшилашни назарда тутди.

Касбий фаолият билан боғлиқ турли хил вазифаларни талаба шахси фазилатлари ишлаб чиқилган мажмуаси сифатида белгилаш мумкин. Н.А.Муслимов ва бошқа тадқиқотчилар компетентлик тушунчаларига риоя қилган ҳолда, ушбу соҳада фаолият олиб бораётганлар, техника олий таълим муассасалари талабалари касбий компетентлигини шахс фазилатлари бирлашмасини ташкил этиш сифатида, кейинчалик уларга муҳандислик фаолиятида ўз билим, кўникма ва малакаларини муваффақиятли амалга оширишда ёрдам беради, деб таъкидлашган. Ўз навбатида, компетент ёндашув таълим технологиясида муҳим ўзгаришларни талаб қилади. Шунинг учун олий таълим муассасалари олдида бугун махсус технологиялар ва уларни таълим жараёнида амалга ошириш усуллари ишлаб чиқиш вазифаси туради. Лекин биз ҳам кўп тадқиқотчилар каби техника олий таълим муассасалари бўлажак мутахассислари касбий компетентлигини шакллантириш ҳали мазмунли таълим ва фанлараро алоқалардан фойдаланиш етарли даражада эмас, деб ҳисоблаймиз. Чунки мазмунли таълимда бўлажак муҳандислик фаолиятининг касбий ва ижтимоий жиҳатларини моделлаштириш содир бўлади, ва фанлараро интеграция, ўз навбатида илм-фаннинг турли соҳаларида бирлаштирувчи элементи сифатида чиқади. Замонавий битирувчи – бўлажак техник мутахассис (касб таълими ўқитувчиси) – ўз касбий фаолиятида турли фанлар бўйича билимлар мажмуасини қўллашга эга бўлиши керак. Фанлараро интеграцияни билиш (билим) ва технологик муаммолар асосида ўқув фанларини бирлаштириш жараёни сифатида изоҳлаш мумкин. Биз учун фанлараро интеграция таълим дастурининг барча ўқув фанларини кенг қўламли ўзаро алоқасини яратишда таълим мақсади, тамойиллари ва маънолари мажмуани ифодалайди. Шунинг учун, талабалар таълимининг биринчи босқичидаёқ касбий компетентлик ривожлана бошлайди, катта курс талабаларига ҳар қандай мураккаб касбий вазиятларда тезкор оптимал қарорлар қабул қилишга

қаратилган, уларда мустақил равишда муайян ҳаракатларни амалга ошириш кўникмаларини шакллантиришни фанлараро алоқаларни ўрнатиш ёрдамида амалга ошириш мумкин.

Бундан ташқари таъкидлаш керакки, бўлажак иктисодчиларда талабалар билимини ташхис қилиш, фанлараро алоқалар билан машғулотларда эгаллашлари, бу оралик босқичларда мунтазам амалга оширилиши керак – назорат қилиш нуқталари ва билимларни текшириш режалаштирилган жойларда – якуний нуқтага ўтади. Шундай қилиб, касбий фаолият, фанлараро интеграция томонидан амалга оширилиши асосли, агар техника олий таълим муассасалари талабалари интеграция вазифаларини мунтазам фойдаланиш билан амалга ошириб, амалий машғулотларда бажарса, фақат амалий машғулотларгина назарий материалларни ўрганишда олинган билимларни мустаҳкамлаш имконини беради. У ёки бу лаборатория ишларини бажаришда, мураккаб ўқув вазифасини ҳал этиб, талаба муваффақиятли касбий фаолият учун зарур амалий кўникмаларни эгаллайди. Битирувчи, касбий кўникмаларни мукамал ўзлаштириб, меҳнат бозорида муваффақиятли рақобат имкониятига эга, касбий кўникмаларини ижодий фойдаланишга имкон беради, энг юқори миқдор ва сифат кўрсаткичларига эришиш имконини беради. Олий таълим муассасалари талабалари ўқиши фанлараро интеграцияси талабаларни илмий-назарий ва амалий тайёрлаш сифатини яхшилашда муҳим вазифаларни бажаради, чунки фанлараро ёндашувни қўллашда амалга ошириш муаммолари ҳар бир босқичда нафақат таълим (ўқув) дастури, балки замонавий талабаларни тарбиялаш ва ривожлантириш масалалари ҳал этилади.

ХУЛОСА

Бўлажак иктисодчиларда касбий тайёргарликни тўлақонли таъминлашга қаратилган узвийлик тизимини ташкил қилишнинг диалектик жараёни ичида зиддиятли ҳамда интеграция ва дезинтеграция, анализ ва синтез каби қарама-қарши тенденциялар курашида кечади.

Узлуксиз таълим тизимида ўқитишда интеграцияни таъминловчи муҳим омиллардан бири узвийликдир. Узвийлик таълим тизимида таълим-тарбия ва унинг натижаларини яхлитлигига олиб келадиган интегротив жараёнларни таъминлашнинг хусусийлашган функциясидир. Узлуксиз таълим тизимининг барча босқичларида интеграл билимларнинг вужудга келиши ҳамда мазмун ва шакл узвийлигини таълим-тарбия жараёнида таъминлашда қўлланилаётган ташкилий воситалар муҳим ўрин тутди. 3. Таълимга интегротив ёндашув ҳам шу ўринда, интеграл тизимга нисбатан мақсадли ёндашувнинг таълим

мазмунида ифодаланиши бўлажак мутахассисларнинг касбий тайёргарлигини юқори даражага кўтаришда муҳим аҳамият касб этади.

REFERENCES

1. Хамидов Ж.А. Бўлажак касб таълими ўқитувчиларини тайёрлашда ўқитишнинг замонавий дидактик воситаларини яратиш ва қўллаш технологияси: Педагогика фанлари бўйича докторлик (DSc) диссертацияси автореферати. - Тошкент, 2017 й.
2. Қўйсинов О.А., Муслимов Н.А., Абдуллаева Қ., Гаипова Н., Каримова Н., Қодиров М. Касб таълими ўқитувчиларининг касбий компетентлигини шакллантириш технологияси. Монография. – Т.: “Фан ва технология”, 2013. - 128 б.
3. Qizi, A. K. H. (2021). IMPROVING LITERACY SKILLS THROUGH LEARNING READING. *Наука и образование сегодня*, (4 (63)), 85-86.
4. Ibragimova, S. (2020). Study of phrasal verbs in innovative activity of English teachers. *Архив научных исследований*, (18).
5. SevaraBakhodirovna, I., Sharipjanovna, R., BarnoAliyevna, T. (2021). Development Of Lexical Competence In Students Of Higher Educational Institutions. *Int. J. of Aquatic Science*, 12(3), 2938-2943.
6. Ibragimova Sevara Bakhodirovna (2020). ‘Use of New Pedagogical Technologies in Foreign Language Lessons’, *IJAPR*, ISSN: 2643-9123 Vol. 4 Issue 12, December - 2020, Pages: 38-39.
7. Akramxodjaeva, D., M. Nasretdinova, and M. Abdullayeva. "Translation of national events and concepts in fiction." *International Journal of Scientific and Technology Research* 9.2 (2020): 2984-2986.
8. M.R.Abdullayeva. “INGLIZ VA O‘ZBEK TILLATIRIDA SEMANTIK TARJIMA MA’NOSINI BERISH.” *XORAZM MA’MUN AKADEMIYASI AXBOROTNOMASI –2/2022*. 314-316 .
9. Абдуллаева Мархабо Рахмонкуловна, (2020). ‘ИНСОНИЯТНИНГ ЎЗARO МУНОСАБАТИДАГИ МИЛЛИЙ КОЛОРИТНИ ИФОДАЛОВЧИ ФЕЪЛЛИ ФРАЗЕМАЛАР (Агата кристи асарлари талкинида)’ “МАРКАЗИЙ ОСИЁДА ЛЕКСИКОЛОГИЯ ВА ЛЕКСИКОГРАФИЯ: АНЪАНАЛАР ВА ҲОЗИРГИ ЗАМОН ИЛМИЙ МАКТАБЛАРИ” республика илмий-амалий конференцияси илмий тўплами, 153-158.
10. Abbasovna, Saidova M., and Mukhammadieva N. Ayubovna. "Some Deficiencies in the Development of Oral Speech Through Listening." *JournalNX*, vol. 6, no. 09, 2020, pp. 146-149.

11. Mukhammadieva, N. A. (2021). DEVELOPMENT OF SYNCHRONICAL TRANSLATION METHODS IN EUROPEAN COUNTRIES. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1(Special Issue 2), 173-182.